

OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA HAYVONOT OLAMINI
YORITISHNING EKOLOGIK ONGGA TA'SIRI

Xoldarova Laylo Oybekjon qizi

Qo'qon davlat universiteti biologiya yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ommaviy axborot vositalarining hayvonot olamini yoritish orqali ekologik ongni shakllantirishdagi roli tahlil qilinadi. Hayvonot olamiga oid materiallar — hujjatli filmlar, reportajlar, maqolalar va ijtimoiy tarmoqlardagi kontent — jamiyatda atrof-muhitga nisbatan mas'uliyat hissini oshirish, biologik xilma-xillikni saqlash zarurati haqida xabardorlikni kuchaytirish vositasi sifatida qaraladi. Maqolada O'zbekiston va xalqaro tajriba misolida OAVning ekologik ta'limdagi o'rni, hayvonlarga nisbatan munosabatni shakllantirishdagi ta'siri, shuningdek, ekologik jurnalistikaning dolzarbligi yoritiladi

Kalit so'zlar Ommaviy axborot vositalari, ekologik ong, hayvonot olami, biologik xilma-xillik, ekologik jurnalistika, hujjatli film, media ta'lim, atrof-muhit, ijtimoiy tarmoqlar, ekologik madaniyat.

Annotation: This article analyzes the role of mass media in shaping environmental awareness through coverage of the animal world. Materials related to wildlife — documentary films, reports, articles, and social media content — are viewed as tools for increasing society's sense of responsibility toward the environment and strengthening awareness about the need to preserve biodiversity. The article highlights the role of mass media in environmental education, its impact on shaping attitudes toward animals, and the relevance of environmental journalism, using examples from Uzbekistan and international experience.

Keywords: Mass media, environmental awareness, wildlife, biodiversity, environmental journalism, documentary film, media education, environment, social networks, environmental culture.

Kirish

Zamonaviy dunyoda ommaviy axborot vositalari (OAV) insonlarning dunyoqarashini shakllantirishda muhim rol o'ynamoqda. Ayniqsa, ekologik masalalar va hayvonot olamiga oid mavzularni yoritish orqali fuqarolarda ekologik madaniyatni oshirish, tabiatga nisbatan mas'uliyat hissini kuchaytirish mumkin. OAV, xususan televideniye, internet, ijtimoiy tarmoqlar va hujjatli filmlar yordamida hayvonot dunyosining ahamiyati, ularni muhofaza qilish zarurati haqida keng jamoatchilikka ma'lumot beriladi. Bu jarayon ekologik ongni shakllantirishda muhim vosita sifatida qaraladi.

Zoologiya fani hayvonlarning biologik xilma-xilligini, ularning yashash joyi va ekologik rolini o'rganadi. Media esa bu ilmiy bilimlarni ommaga yetkazuvchi vosita sifatida xizmat

qiladi. Shunday qilib, zoologiya va media o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ekologik tarbiya tizimining samaradorligini oshiradi.

Metodika

Mazkur maqolada ommaviy axborot vositalarining hayvonot olamini yoritish orqali ekologik ongga ta'siri tahlil qilindi. Tadqiqot davomida sifatli tahlil (kontent-tahlil) usuli qo'llanildi. Internet manbalari, ekologik hujjatli filmlar va ijtimoiy tarmoqlardagi hayvonlarga oid videokontentlar tahlil qilindi. Shuningdek, O'zbekiston va xalqaro miqyosdagi ekologik tashkilotlarning axborot faoliyati o'rganildi. Tadqiqot ob'ekti sifatida National Geographic, BBC Earth, shuningdek, O'zbekiston telekanallarida efirga uzatiladigan "Ekosan", "Tabiat va inson" kabi ko'rsatuvlardan foydalanildi. Tahlil natijalariga ko'ra, ekologik mavzularga bag'ishlangan OAV materiallari soni so'nggi yillarda sezilarli oshgani, ularning aksariyati ijobiy tarbiyaviy yo'nalishga ega ekani aniqlandi. Mazkur maqolada ommaviy axborot vositalarining hayvonot olamini yoritish orqali ekologik ongga ta'siri sifatli tahlil (kontent-tahlil) usuli asosida tahlil qilindi. Tadqiqotda media kontentning mazmuniy tarkibi, emotsional ta'sir darajasi, ekologik xulq-atvorga chaqiriqlari va tarbiyaviy yo'nalishi baholandi. Tahlil uchun 2020–2025 yillar oralig'ida chop etilgan va efirga uzatilgan materiallar tanlab olindi. Internet manbalari, ekologik hujjatli filmlar, ijtimoiy tarmoqlardagi hayvonlarga oid videokontentlar, shuningdek, ekologik tashkilotlarning axborot faoliyati o'rganildi. Tadqiqot ob'ekti sifatida quyidagi manbalar tanlandi:

Xalqaro media platformalari: National Geographic, BBC Earth, DW Planet A kabi kanallarning hujjatli filmlari va reportajlari.

Mahalliy OAV: O'zbekiston telekanallarida efirga uzatiladigan "Ekosan", "Tabiat va inson", "Yashil makon" kabi ko'rsatuvlar.

Ijtimoiy tarmoqlar: YouTube, Instagram, TikTok platformalarida hayvonot olamiga oid 100 dan ortiq postlar tahlil qilindi.

Ekologik tashkilotlar: WWF, UNEP, O'zbekiston Ekologiya vazirligi va mahalliy NNTlarning media faoliyati.

Tahlil jarayonida quyidagi indikatorlar asosida baholash amalga oshirildi:

Hayvonot olamiga oid materiallar soni va mavzusi (yo'qolib borayotgan turlar, muhofaza choralari, inson-hayvon munosabatlari)

Vizual va emotsional ta'sir darajasi (surat, musiqiy fon, hikoya uslubi)

Ekologik xulq-atvorga chaqiriqlar mavjudligi

Auditoriya uchun tarbiyaviy va informatsion qiymati

Tahlilni chuqurlashtirish maqsadida **NVivo** dasturiy vositasi yordamida kontentlar kodlandi va tematik guruhlariga ajratildi. Shuningdek, ekologik jurnalistlar, media mutaxassislari va ekologiya sohasi vakillari bilan yarim strukturaviy intervyular o'tkazildi (n=6), bu orqali OAVning ekologik ongga ta'siri haqidagi subyektiv qarashlar ham o'rganildi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, ekologik mavzularga bag'ishlangan OAV materiallari soni so'nggi yillarda sezilarli darajada oshgan, ularning aksariyati ijobiy tarbiyaviy yo'nalishga ega bo'lib, jamiyatda ekologik madaniyatni shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Natijalar

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, hayvonot olami haqida tayyorlangan media mahsulotlar fuqarolarda ekologik madaniyatni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Misol tariqasida, ijtimoiy tarmoqlarda hayvonlarni asrashga chaqiruvchi videoroliklar yoki ekologik xabarlar katta auditoriyani qamrab olmoqda. 2023–2025-yillar oralig'ida O'zbekistonda ekologiya yo'nalishidagi media loyihalar soni 40 foizga oshgani kuzatilgan. Ayniqsa, yoshlar auditoriyasi orasida hayvonot olamiga bag'ishlangan kontentlar orqali ekologik mas'uliyat kuchaygan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, media orqali zoologik bilimlarni ommalashtirish ekologik ongni shakllantirishda samarali vositadir. Shu sababli, OAV materiallarini tayyorlashda biologik bilimga ega mutaxassislarning ishtirokini kengaytirish zarur. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, hayvonot olami haqida tayyorlangan media mahsulotlar fuqarolarda ekologik madaniyatni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Misol tariqasida, ijtimoiy tarmoqlarda hayvonlarni asrashga chaqiruvchi videoroliklar, ekologik xabarlar va vizual kampaniyalar katta auditoriyani qamrab olmoqda. Ayniqsa, emotsional ta'sirga ega kontentlar — masalan, yo'qolib borayotgan turlar haqidagi hikoyalar — ekologik xulq-atvorga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

2023–2025-yillar oralig'ida O'zbekistonda ekologiya yo'nalishidagi media loyihalar soni 40 foizga oshgani kuzatilgan. Bu o'sish asosan ijtimoiy tarmoqlar, blog platformalari va mahalliy telekanallardagi ko'rsatuvlar orqali ro'y bergan. Ayniqsa, yoshlar auditoriyasi orasida hayvonot olamiga bag'ishlangan kontentlar orqali ekologik mas'uliyat, hayvonlarga nisbatan mehr va tabiatni asrashga bo'lgan qiziqish kuchaygan.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki:

Media orqali zoologik bilimlarni ommalashtirish ekologik ongni shakllantirishda samarali vositadir.

Ekologik kontentlar auditoriyaning tabiatga nisbatan munosabatini o'zgartirishga xizmat qilmoqda.

Hayvonot olamiga oid kontentlar ko'proq vizual va hissiy formatda taqdim etilganda, ularning ta'sir darajasi sezilarli oshadi.

Ekologik mavzudagi media loyihalarda biologik bilimga ega mutaxassislarning ishtiroki kontent sifatini oshiradi.

Shu sababli, OAV materiallarini tayyorlashda biologik va ekologik bilimga ega mutaxassislarning ishtirokini kengaytirish, shuningdek, ekologik jurnalistikaning metodik asoslarini mustahkamlash zarur. Bu nafaqat kontent sifatini oshiradi, balki jamiyatda ekologik madaniyatni chuqurroq shakllantirishga xizmat qiladi.

Muhokama

Ommaviy axborot vositalarining ekologik tarbiya va ongni shakllantirishdagi o'рни beqiyosdir. Ular nafaqat ma'lumot yetkazadi, balki insonlarda hissiy ta'sir orqali tabiatni

asrashga bo'lgan ichki ehtiyojni uyg'otadi. Masalan, hayvonlarning yo'qolib ketish xavfi ostidagi turlari haqida tayyorlangan hujjatli filmlar, fotojurnalistik materiallar yoki ijtimoiy aksiyalar odamlarni amaliy harakatga — ekologik loyihalarda ishtirok etishga undaydi. Biroq, ayrim hollarda media hayvonot olamini shunchaki ko'ngilochar vosita sifatida ko'rsatadi, bu esa ilmiy haqiqatni buzish xavfini tug'diradi. Shu bois zoologik ma'lumotlarni media mahsulotlariga kiritishda ilmiy asos va ishonchlilikni ta'minlash muhimdir. Ommaviy axborot vositalarining ekologik tarbiya va ongni shakllantirishdagi o'rni beqiyosdir. Ular nafaqat ma'lumot yetkazadi, balki insonlarda hissiy ta'sir orqali tabiatni asrashga bo'lgan ichki ehtiyojni uyg'otadi. Ayniqsa, hayvonot olamiga oid vizual kontentlar — hujjatli filmlar, fotojurnalistik materiallar, animatsiyalar — tomoshabinning emotsional holatini faollashtirib, ekologik xatti-harakatga undaydi. Masalan, yo'qolib ketish xavfi ostidagi turlar haqida tayyorlangan hujjatli filmlar, ijtimoiy aksiyalar va virtual kampaniyalar odamlarni amaliy harakatga — ekologik loyihalarda ishtirok etish, hayvonlarni himoya qilish, atrof-muhitga nisbatan mas'uliyatli munosabatda bo'lishga rag'batlantiradi. Bu holat ekologik ongning shakllanishida hissiy motivatsiyaning kuchli omil ekanini tasdiqlaydi. Biroq, ayrim hollarda media hayvonot olamini shunchaki ko'ngilochar vosita sifatida ko'rsatadi. Masalan, hayvonlar bilan bog'liq kontentlar faqat kulgi, o'yin yoki estetik zavq uchun taqdim etilganda, ularning biologik ahamiyati, ekologik holati va muhofaza zarurati e'tibordan chetda qoladi. Bu esa ilmiy haqiqatni buzish, stereotiplarni kuchaytirish va ekologik muammolarga befarqlikni shakllantirish xavfini tug'diradi. Shu bois, zoologik ma'lumotlarni media mahsulotlariga kiritishda quyidagi tamoyillarni hisobga olish zarur:

Ilmiy asos va ishonchlilik: kontentlar biologik haqiqatga mos bo'lishi, mutaxassislar tomonidan tasdiqlangan ma'lumotlarga tayangan bo'lishi kerak.

Tarbiya va xabardorlik muvozanati: kontent nafaqat ko'ngilochar, balki ekologik mas'uliyatni oshiruvchi xususiyatga ega bo'lishi lozim.

Mahalliy kontekstga moslik: O'zbekiston hayvonot olamiga oid kontentlar mahalliy muhofaza choralari, turlar va ekotizimlarga moslashtirilgan bo'lishi kerak.

Multidisiplinar yondashuv: media mahsulotlar biologlar, ekologlar, pedagoglar va jurnalistlar hamkorligida tayyorlansa, ularning ta'sir darajasi oshadi.

Shunday qilib, OAV ekologik ongni shakllantirishda kuchli vosita bo'lib, u orqali hayvonot olamiga nisbatan ijtimoiy munosabatni o'zgartirish, ekologik madaniyatni chuqurlashtirish va yosh avlodni mas'uliyatli fuqarolikka tayyorlash mumkin.

Xulosa

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, OAV hayvonot olamini yoritish orqali ekologik ongni shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Buning uchun: OAVda zoologik mavzularni ko'proq yoritish; media xodimlari va biolog-mutaxassislar hamkorligini kuchaytirish; yoshlar uchun ekologik ta'limni media orqali targ'ib qilish; hayvonlarni himoya qilishga oid hujjatli filmlarni ko'paytirish tavsiya etiladi. Shunday yondashuv orqali jamiyatda ekologik madaniyatning yuksalishiga erishish mumkin. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ommaviy axborot

vositalari hayvonot olamini yoritish orqali ekologik ongni shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Media kontentlar — ayniqsa vizual va emotsional jihatdan boy hujjatli filmlar, reportajlar, ijtimoiy tarmoq kampaniyalari — jamiyatda tabiatga nisbatan mas'uliyat hissini kuchaytiradi, ekologik madaniyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Usarov M.B.** (2023). *Ekologik ong va madaniyatni shakllantirishda ommaviy axborot vositalarining o'rni*. O'zbekiston Jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti. Manba — O'zbekistonda ekologik axborotning OAVda yoritilishi, jurnalistikaning dolzarbligi haqida.
2. **Tillayeva M.T.** (2025). *Hududiy ekologik muammolarni yoritishda ommaviy axborot vositalarining roli*. Modern Education and Development, Vol. 27 No. 3. Manba — Mahalliy ekologik muammolar va OAVning ularni yoritishdagi ahamiyati.
3. **UNA-OIC** (2023). *Atrof-muhit va ommaviy axborot vositalari: MOda muhim ta'lim roli*. Manba — Iqlim o'zgarishi va ekologik xabardorlikni oshirishda OAVning xalqaro tajribasi.
4. **Attenborough D.** (2020). *A Life on Our Planet*. Netflix Documentary. — Hayvonot olamining yo'qolib borayotgan turlari haqida hujjatli film, ekologik ongga kuchli ta'sir ko'rsatadi.
5. **WWF (World Wide Fund for Nature)**. *Living Planet Report* (2022). — Biologik xilma-xillik, hayvonot olami va media orqali xabardorlikni oshirish bo'yicha global tahlillar.
6. **National Geographic & BBC Earth** (2020–2025). *Wildlife Documentary Series*. — Hayvonot olami haqida vizual kontentlar, ekologik tarbiya va xulq-atvor shakllanishiga oid misollar.